

A vorarlbergi kérdés történeti dokumentumai (1918–1922)

A vorarlbergi kérdés – Vorarlberg osztrák tartomány állami hovatartozásának opciói – az Osztrák–Magyar Monarchia Nagy Háború utáni széteséséből fakadó politikai probléma volt 1918 és 1922 között. Számos lehetőség körül csaptak össze a nézetek és politikai törekvések. A formálódó Osztrák Köztársasághoz való csatlakozás ugyanúgy alternatíva volt, mint a Német Köztársasággal való egyesülés. Felmerült a Svájci Esküszövetségbe való belépés lehetősége és egy önálló alpesi köztársaság alakítása Bajorországgal, Liechtensteinnel és Tirollal együtt. Az önálló államiság szintén rendelkezett támogatottsággal. A kérdés eldöntésére és a legnépszerűbb opció támogatottságának leképezésére 1919. május 11-én konzultatív népszavazásra került sor Vorarlbergben. Az előzetes közvélemény-kutatásoknak megfelelően a szavazók 80 százaléka a Svájchoz való csatlakozás és az arra irányuló tárgyalások felvételére adta le voksát. Az egyértelműen kinyilvánított szándéknyilatkozat fogadtatásának és politikai kezelésének történeti kutatását immáron elektronikusan is elérhető források teszik lehetővé. A vorarlbergi kérdés történeti forrásainak közzétételére idén nyáron regionális együttműködésben a svájci *Diplomatische Dokumente der Schweiz* (*Dodis*) gondozásában került sor.

A *Svájci Diplomáciai Iratok* a Svájci Humán- és Társadalomtudományi Akadémia keretében működő tudományos vállalkozás, ahol Svájc modern kori külpolitikájának és nemzetközi kapcsolatrendszerének történeti kutatása zajlik. Szoros együttműködésben tevékenykednek a Svájci Történelmi Társulattal, melynek elnöke egyúttal a *Dodis* kutatási igazgatója *Sacha Zala* történész. A kutatásokat támo-

gatja a Svájci Szövetségi Levéltár, a Szövetségi Külügyi Főosztály és a tudományos kutatások finanszírozásában részt vevő Svájci Nemzeti Alap. A hosszú távú tudományos projekt 1975-ben kezdte meg a tevékenységét, jelenleg a 27. kötet kiadásán dolgoznak. Az első sorozat az 1848 és 1945 közötti korszakokat dolgozta fel 15 kötetben. A második sorozat keretében az 1945 és 1975 közötti korszakról további 11 kötet látott napvilágot. A korábban kiadott kötetek forrásdokumentumai 1997-től már online adatbankban kutathatók, sőt a digitalizáció a források kibővítését is lehetővé tette. A ma elérhető 23 000 dokumentummal ez a svájci forráskiadási projekt – állításuk szerint – a nemzetközi forráskiadók hálózatában vezető helyet foglal el. Ennek az elsősorban kronológiai rendszerű forráskiadásnak időnként megjelennek tematikus kötetei is. A tematikus forrásközlés a *Quaderni di Dodis* keretében történik, a szóban forgó téma – a vorarlbergi kérdés történeti dokumentumai – a tematikus sorozat a 17. darabjaként látott napvilágot.

A gondosan válogatott, alaposan jegyzetelt, gazdag permalinkek által kereszthivatkozott és jól áttekinthető forráskiadás sorozat évtizedek óta ugyanazon tartalmi elemekkel áll a kutatók rendelkezésére. Igaz ez a vorarlbergi kérdés történeti dokumentumaira is. A szerkesztői előszóból információk szerezhetők a kutatási háttérről és a résztvevőkről. Ezt követik a nélkülözhetetlen szerkesztői jegyzetek. A forráskiadás egyik legfontosabb fejezetét képezi a közel félszáz oldalas tanulmány, mely a kutatási előzményeket foglalja össze az eddigi szakirodalom alapján. Ez egy olyan többszerzős vállalkozás, amelyben osztrák fővárosi és helyi, regionális történészek is részt vettek. A tanulmány után olvasható a történeti források áttekintő listája egy-két mondatos regesztával, majd következnek a dokumentumok. Ebbe a tematikus forrásközlésbe ötvenöt dokumentumot vettek fel a szerkesztők, egyértelműen a legfontosabb, svájci tartalmú dokumentumok vannak többségben. A továbblépés lehetőségét, a kapcsolódó dokumentumok kikeresését minden esetben elektronikusan elérhető linkek teszik lehetővé, kiemelten igaz ez a személyi adatbankra. A kiadvány végén található indexek nem csak személy- és földrajzi névmutatót kínálnak, hanem található közöttük intézményi

és levéltári mutató, és minden egyes kiadásban, így itt is a témával kapcsolatban még nem kutatható levéltári állományok részletes és aktualizált felsorolása. Mivel a *Dodis* elkötelezett az Open Science elve mellett, így a nyomtatott és az elektronikus változat időeltolás nélkül, párhuzamosan vált elérhetővé és kutathatóvá. Ismerve a magyarországi feltételeket, érdemes azt is kiemelni, hogy Svájcban a források elérhetősége szinte kizárólag ellenértékmentesen történik. A tudományos kutatások egyenjogúságának és szabadságának biztosításában ez nagyon fontos tényező.

Természetesen minden forráskiadás törekszik arra, hogy az új hozadékok felől építkezzen. Ebben az esetben a szerkesztők Vorarlbergnek az önálló állami entitásra irányuló törekvését igyekeztek fókuszba állítani. Ez a törekvés ugyanúgy sikertelen maradt, mint a Svájchoz való csatlakozás. Ez a sokoldalú megközelítés teszi lehetővé azt a felismerést a vorarlbergi kérdés tekintetében is, hogy önrendelkezési jog ide vagy oda, mégis mindig a nagyhatalmak közötti erőviszonyok döntötték el egy-egy népszavazás sorsát.

A forrásközlésben számos forrást találhatunk a helyi, vorarlbergi községi szinten zajló politikai törekvésekről. A dokumentáció ezzel együtt a legtöbbet Svájc politikai elitjének szempontjából kínálja. A forrásokból így egyértelműen kirajzolódik, hogy a Svájchoz való csatlakozás opciója községi szinten formálódott, amikor például három vorarlbergi, Rajna-parti község a szoros gazdasági kapcsolatokra való hivatkozással Szent Gallen kantonhoz eljuttatta felvételi kérelmét (7. sz. dokumentum), vagy amikor Taufers falu döntött a Svájchoz való csatlakozásról. Az 1918 végétől szerveződő, magánkezdeményezésből kialakuló mozgalom 1919 januárjában kezdte meg a csatlakozási népszavazás kiírásához szükséges aláírásgyűjtést. Az egyesület által kiadott röpiratban úgy érveltek, Svájc kínálná Vorarlberg számára a legtermészetesebb, legigazságosabb, gazdaságilag a legkedvezőbb jövőt. Ezt az államalakulatot, mert megvédte magát a háború pusztításától, példaként ajánlották Vorarlberg jövőjének alakításakor (5. sz. dokumentum). Az itt közzétett aláíró ívek eredményeinek alapján jól látható, hogy két községben mozgott a támogatottság 50% felett, egyébként mindenhol 75 és 94% közöt-

ti arányban szavaztak a vorarlbergi lakosok a Svájc-hoz való csatlakozás mellett (17. sz. dokumentum). Egyértelmű önrendelkezési véleménynyilvánítással van dolgunk. Míg az alpesi államhoz való csatlakozásban döntő szerepet játszottak a gazdasági érvek és Svájc-nak a háborús zivatarok ellenére is megőrzött jogállamisága, a pángermán mozgalom keretében zajló németországi csatlakozás melletti érvrendszerben a német identitástudat hangsúlyozása kapott kiemelt szerepet (25. sz. dokumentum).

Nyilvánvaló tehát, hogy Vorarlberg felvétele a Svájci Esküszö-vetségbe nem szerepelt a svájci állam politikai célkitűzései között. A párizsi konferenciához intézett svájci emlékiratból kiderül, hogy vorarlbergi, helyi privát kezdeményezésről volt szó, és noha Svájc tiszteletben tartotta a népek önrendelkezési jogát, nem kívánta támogatni Vorarlberg-et a csatlakozási kérelem benyújtásában, inkább javasolta, képviselői forduljanak a párizsi konferenciához (26. sz. dokumentum). Svájc belpolitikai és nemzetközi érdekei miatt sem támogatta nyíltan ezt a törekvést. Azt az álláspontot képviselte, hogy eladósodott régiók pénzügyi problémáit nem tudja magára vállalni, és hogy svájci községekről, területekről Vorarlbergért cserébe nem tud lemondani. A kérdés jövője tehát az Osztrák Köztársaságon és a párizsi békekonferencián múltott, ahol nagyhatalmi és nem regionális érdekek mentén születtek a döntések. A vorarlbergi kérdésnek ezen források mentén való történeti rekonstrukciójának egyik fontos hozadéka a népek önrendelkezési jogával kapcsolatos paradoxon, azaz a vorarlbergi érvényes népszavazási eredmény ellehetetlenülése az első világháborút lezáró nemzetközi szerződésekben. Ezen érvényesülési kudarc okainak mélyebb megértéséhez, soktényezős történeti rekonstrukciójához kapunk további történeti adalékokat ezzel az új forráskiadással.

Sehr geteilte Meinungen. Dokumente zur Vorarlberger Frage 1918–1922. (Rendkívül megosztott vélemények. Történeti dokumentumok a vorarlbergi kérdésről, 1918–1922.) Szerk. Daniel Marc Segesser – Wolfgang Weber – Sacha Zala. Diplomatische Dokumente der Schweiz, Bern, 2021. 204 o. ISBN 978-3-906051-85-7 (.pdf), ISBN 978-3-906051-86-4 (print).